

YOZMA NUTQDA ADABIY TIL MEYORLARI

f.f.n., dotsent D.Boboxonova

M.Mahmudova

Namangan davlat universiteti talabasi

Annotatsiya: Til turli madaniyatlar va jamiyatlar o'rtasidagi muloqot va o'zaro munosabatlarni shakllantiradigan kuchli vositadir. Yozma nutq sohasida adabiy til me'yorlari ma'no, estetik va madaniy tuslarni yetkazishda katta ahamiyatga ega. Ushbu maqola yozma nutqdagi adabiy til me'yorlarining ko'rib chiqadi va o'zbek adabiyotlari misoldi o'rganadi. Til tanlash, grammatik tuzilmalar va stilistik elementlar matn ifodasining boyligi va murakkabligiga qanday hissa qo'shishini o'rganadi. Vaqt o'tishi bilan adabiy til me'yorlarining evolyutsiyasi va ularning zamonaviy yozma nutqqa ta'siriga e'tibor qaratgan holda, ushbu maqola til amaliyotidagi an'ana va innovatsiya o'rtasidagi dinamik o'zaro ta'sirni yoritishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: adabiy til me'yorlari, o'zbek adabiyoti, yozma nutq, she'riyat, nasr, an'ana, yangilik, madaniy ta'sirlar, til an'analari.

STANDARDS OF LITERARY LANGUAGE IN WRITTEN SPEECH

Ph.D., associate professor D. Boboxonova

M.Mahmudova

Student of Namangan State University

Abstract: Language is a powerful tool that shapes communication and interaction between different cultures and societies. In the field of written speech, literary language norms are of great importance in conveying meaning, aesthetic and cultural colors. This article examines the standards of literary language in written speech and studies the example of Uzbek literature. Explores how language choice, grammatical structures, and stylistic elements contribute to the richness and complexity of textual expression. Focusing on the evolution of literary language norms over time and their influence on contemporary written discourse, this article aims to shed light on the dynamic interplay between tradition and innovation in language practice.

Key words: literary language standards, Uzbek literature, written speech, poetry, prose, tradition, innovation, cultural influences, language traditions.

O‘zining she’riy, xayolparastlik va ta’sirchan fazilatlari bilan ajralib turadigan adabiy til azaldan jahon jamiyatlarida badiiy ifoda va intellektual nafosatning o‘ziga xos belgisi sifatida e’zozlanib kelgan. Qadimgi doston va mumtoz dramalardan tortib, zamonaviy roman va she’rlargacha adabiy matnlar madaniy meros, axloqiy hikmat va estetik zavqning ombori bo‘lib xizmat qilgan. Yozma nutqda adabiy tildan foydalanishni tartibga soluvchi me’yorlar nafaqat lingvistik konventsionalarni, balki kengroq ijtimoiy-madaniy qadriyatlarni, me’yor va mafkuralarni ham aks ettiradi. Adabiy til me’yorlarining asosiy jihatlaridan biri – metafora, o‘xshatish, timsol kabi obrazli til yordamida his-tuyg‘ularni uyg‘otish, jonli obrazlar yaratish, mavhum tushunchalarni yanada jozibali va ta’sirchanroq ifodalashdir. Ritorik vositalar va stilistik gullab-yashnashdan foydalangan holda, yozuvchilar o‘z matnlariga chuqurlik, murakkablik va estetik joziba bag‘ishlaydi, o‘quvchilarni o‘ziga jalb qiladi va ularning tasavvurini rag‘batlantiradi. Ko‘chma so‘zlarni egallash ko‘pincha adabiy mohirlikning o‘ziga xos belgisi sifatida baholanib, yozuvchining ijodiy mahorati va tilshunoslik qobiliyatini namoyon etadi.

Majoziy tildan tashqari, adabiy til normalarining yana bir muhim jihati yozma nutqning sintaksisi va grammatikasidir. Matndagi so‘zlar, bandlar va jummalarning joylashishi uning ohangi, ritmi va umumiy estetik sifatiga sezilarli ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Jumla tuzilmalarini manipulyatsiya qilish, jummalarning turli uzunliklarini qo‘llash va parallelizm va xiazmus kabi ritorik vositalarni o‘z ichiga olgan holda, yozuvchilar o‘z asarlarining o‘qilishi va ta’sirini kuchaytiradigan dinamik va uyg‘un hikoya oqimini yaratishi mumkin. Bundan tashqari, lug‘at va diksiyani tanlash yozma nutqning uslubi va ohangini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Adabiy tilda ko‘pincha turli lingvistik registrlardan olingan so‘zlarning eklektik aralashmasi mavjud bo‘lib, ular arxaik va rasmiydan tortib to so‘zlashuv va jargongacha. Lug‘atdan oqilona foydalanish yozuvchining til diapazoni va badiiy sezgirligini aks ettiribgina qolmay, balki matnning haqiqiyliги va uslubiy uyg‘unligiga ham xizmat qiladi. Yozuvchilar aniq ma’no va nuanslarga ega so‘zlarni tanlab, ma’noning nozik tuslarini etkazishi va o‘quvchilarda o‘ziga xos his-tuyg‘ularni uyg‘otishi mumkin. Bundan tashqari, adabiy til normalari yozma nutq joylashgan kengroq madaniy va tarixiy kontekstni o‘z ichiga oladi. Yozuvchilar

ko‘pincha o‘zlarining madaniy merosi, adabiy an‘analari va ijtimoiy-siyosiy muhitidan ilhom olib, o‘z matnlarini tematik chuqurlik, matnlararo havolalar va ijtimoiy-madaniy tushunchalar bilan boyitadilar. Muayyan madaniyatning adabiy merosi ob‘ektivi orqali sevgi, o‘lim, kuch va o‘ziga xoslik kabi universal mavzularni o‘rganish madaniy chegaralardan oshib ketadigan rezonans va universallik tuyg‘usini yaratishi mumkin.

O‘zining boy merosi va turli madaniy ta’sirlari bilan o‘zbek adabiyoti yozma nutqdagi adabiy til me‘yorlarini o‘rganish uchun o‘ziga xos ob‘ektivni taqdim etadi. Ko‘p asrlik badiiy yutuqlar va tarixiy o‘zgarishlarni o‘z ichiga olgan o‘zbek adabiyoti mintaqadagi adabiy til me‘yorlari evolyutsiyasini shakllantirgan til an‘analari, hikoya uslublari va mavzuli tashvishlarning murakkab o‘zaro ta’sirini aks ettiradi. O‘zbek adabiyotida fors tili ta’siridagi mumtoz she‘r asarlaridan tortib sovet davri romanchilarining modernistik tajribalarigacha yozma nutq sohasida an‘ana va yangilik, bezak va soddalik, rasmiyatchilik va eksperiment o‘rtasidagi dinamik taranglikni namuna sifatida ko‘rsatadi. O‘zbek adabiyotidagi adabiy til me‘yorlarining zamirida tilning she‘riy va ritmik sifatlarini chuqur qadrlash yotadi, ular ko‘pincha qofiya sxemalari, o‘lchovli misralar, lirik obrazlar yordamida namoyon bo‘ladi. Fors va turkiy she‘riy an‘analar ta’sirida yaratilgan O‘zbekiston mumtoz she‘riyati tilning musiqiyliigi va ohangdorligini ta’kidlab, o‘quvchilarni har bir misradagi tovush va ma’nolarning murakkab o‘zaro ta’siridan bahramand bo‘lishga chorlaydi. “O‘zbek adabiyotining otasi” sifatida e‘zozlangan Alisher Navoiy kabi shoirlar falsafiy tushunchalar, axloqiy saboqlar, hissiyot teranligi bilan jaranglab turuvchi til go‘zalligidagi gobelenlarni to‘qishda metafora, alliteratsiya, assonans vositalaridan mohirlik bilan foydalanganlar. Qolaversa, o‘zbek adabiyotidagi yozma nutq sintaksisi va grammatikasi arxaik va zamonaviy shakllarning o‘ziga xos uyg‘unligini namoyon etadi, bu mumtoz islom ilm-fanining bardavom merosi va sovet davridagi til islohotlarining adabiy til me‘yorlari rivojiga ta’sirini aks ettiradi. Yozuvchilar o‘z hikoyalarida keskinlik, noaniqlik va estetik uyg‘unlik hissini yaratish uchun ko‘pincha jumla tuzilmalari, so‘z tartibi va stilistik vositalar bilan tajriba o‘tkazadilar. O‘zbek nasri va she‘riyatida fors, arab va turkiy lug‘atning uyg‘unlashuvi matnlarning lingvistik teksturasini boyitib, yozuvchilarga o‘z asarlarida o‘ziga xos madaniy landshaftlar, tarixiy kontekst va hissiyot registrilarini uyg‘otish imkonini beradi.

O‘zbek adabiyotida qo‘llaniladigan mavzuli mavzular va hikoya strategiyalari til bezaklaridan tashqari, avlodlar o‘rtasida o‘zbek yozuvchilarining adabiy tasavvurlarini jonlantirib kelgan ijtimoiy, siyosiy va ekzistensial savollar bilan nozik aloqani aks ettiradi. O‘zbek adabiyotida Hamza Hakimzoda Niyoziy ijodidagi qahramonlik kurashi va axloqiy ikkilanish dostonlaridan Abdulla Qahhorning psixologik introspeksiya va falsafiy mulohazalarigacha bo‘lgan davrda insonning turli kechinmalari, ikkilanishlari, intilishlari adabiy til me‘yorlari prizmasidan o‘rganiladi. O‘zbekiston yozuvchilari muhabbat, xiyonat, adolat va o‘zlikni anglash kabi mavzularni chuqur o‘rganish orqali individual va jamoaviy mavjudotning murakkabliklarini yoritib, kitobxonlarni inson borlig‘ining zamirida yotgan umuminsoniy haqiqatlar va axloqiy tangliklar haqida fikr yuritishga chorladilar. Qolaversa, o‘zbek adabiyotida adabiy janr va hikoya shakllarining tanlanishi turli madaniy kontekstlarda adabiy til me‘yorlarining ko‘p qirrali va moslashuvini ko‘rsatuvchi hikoya, og‘zaki she‘r va yozma nasrning jonli an‘analarini aks ettiradi. “Firdavsiy Shohnomasi”dagi qahramonlik dostonlari va afsonaviy izlanishlardan tortib, Chingiz Aytmatovning “Jamila” kabi modernistik romanlarning chuqur realizmi va psixologik teranligigacha o‘zbek adabiyoti keng qamrovli asarni o‘z ichiga oladi. yozma nutqda adabiy tilning doimiy dolzarbligi va badiiy hayotiyiligini ta’kidlaydigan janrlar, uslublar va mavzuli mashg‘ulotlar.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, o‘zbek adabiyotidagi adabiy til me‘yorlari mintaqada yozma nutqning rivojlanishiga xos bo‘lgan an‘analar, yangilik va madaniy sintezning murakkab o‘zaro ta’siri haqida maftunkor ko‘rinish beradi. O‘zbek yozuvchilari til ta’siri, hikoya qilish texnikasi va mavzuga oid masalalarning boy gobeleniga tayangan holda, o‘quvchilarni visseral, hissiy va intellektual darajada aks-sado beradigan, tilning bizni ilhomlantiruvchi, ma’rifatli va o‘ziga jalb etuvchi o‘zgartiruvchi kuchini ko‘rsatadigan hikoyalar yaratdilar. insoniy holatni abadiy o‘rganishda. O‘zbek adabiyoti o‘zgaruvchan ijtimoiy, siyosiy va estetik oqimlarga javoban rivojlanib, rang-barang bo‘lib borar ekan, yozma nutqda adabiy til me‘yorlarining bardavom merosi O‘zbekistonda adabiy an‘ananing bardavom hayotiyiligi va ijodiy mustahkamligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Djuraxanovna, X. X. (2023). ADABIY TIL VA MILLIY TIL. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI, 3(10), 60-62.
2. Shermatova, O., & Sadridinov, A. (2022). O'ZBEK ADABIY TILI SAVODXONLIGI TA'LIMIDA “BEHBUDIY TAJRIBASI”. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 2(13), 121-128.
3. Tojiyeva, G., & Niyazov, S. (2022). O 'ZBEK ZAMONAVIY TILSHUNOSLIGIDA ADABIY TIL TALQINI DAVR TALABI SIFATIDA. Prospects of Uzbek applied philology, 1(1).
4. Halimova, G. (2022). YURIDIK TIL–O'ZBEK ADABIY TILINING TARKIBIY QISMI. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 1(24), 609-611.
5. Oqmonova, S. (2023). MAKTAB DARSLIKLARIDA O 'ZBEK TILI ME'YORLARINING O 'RGATILISH SHAKLLARI. Евразийский журнал академических исследований, 3(6 Part 2), 29-31.

Research Science and Innovation House